

Paweł Grata

**ZBIGNIEW LANDAU: ZAPOMNIANI MINISTROWIE
SKARBU DRUGIEJ RZECZYPOSPOLITEJ,
WARSZAWA 2005, 264 SS.**

Profesor Zbigniew Landau jest chyba najbardziej znanym i uznanym badaczem gospodarczych dziejów międzywojennej Polski. Na jego naukowy dorobek składa się kilkaset tekstów, z których większość traktuje właśnie o problemach ekonomicznych II Rzeczypospolitej, od monumentalnej czterotomowej *Gospodarki Polski międzywojennej* (napisanej wspólnie z profesorem Jerzym Tomaszewskim) po liczne artykuły egzemplifikujące dzieje gospodarcze polskiego dwudziestolecia. W dorobku tym znajdują się zarówno teksty traktujące o poszczególnych problemach życia gospodarczego i społecznego, jak i prezentujące meandry ówczesnej polityki gospodarczej. I właśnie z tym ostatnim zagadnieniem powiązany jest biografistyczny nurt w twórczości profesora Landaua, którego najnowszym elementem jest omawiana w tym miejscu praca.

Książka Zbigniewa Landaua *Zapomniani ministrowie skarbu Drugiej Rzeczypospolitej* powstała w oparciu o biografie przedwojennych ministrów skarbu publikowane przez Autora w latach siedemdziesiątych na łamach „Finansów”, „Studiów Historycznych”, „Przeglądu Historycznego”, „Śląskiego Kwartalnika Historycznego Sobótka” oraz „Kwartalnika Historycznego”. Część z napisanych ponad ćwierć wieku temu tekstów została zebrana w jednym tomie i po poprawieniu oraz uwzględnieniu dorobku nowszej literatury przedstawiona czytelnikowi. Książka prezentuje sylwetki dziewięciu z siedemnastu polityków sprawujących najważniejszą funkcję gospodarczą w przedwojennym państwie polskim. Zawiera biografie Władysława Byrki, Józefa Englicha, Jerzego Michalskiego, Huberta Ignacego Lindego, Władysława Kucharskiego, Czesława Klarnera, Ignacego Matuszewskiego, Jana Piłsudskiego oraz Władysława Zawadzkiego. Sposób doboru bohaterów

niniejszego opracowania oparty został na selekcji „negatywnej”. Zgodnie z tezą zawartą w tytule Autor przedstawia bowiem sylwetki tych ministrów skarbu, którzy nie doczekali się w literaturze historyczno-gospodarczej oraz wspomnieniowej wartościowych i wyczerpujących opracowań. Nie ma więc w książce biografii Władysława Grabskiego, Eugeniusza Kwiatkowskiego, Jerzego Zdziechowskiego, Stanisława Karpińskiego, Leona Bilińskiego oraz Gabriela Czechowicza, natomiast dwaj ostatni z nieobecnych, a więc Zygmunt Jastrzębski oraz Jan Kanty Steczkowski, wykluczeni zostali z grupy „zapomnianych” ministrów ze względów, można by je nazwać, metodologiczno-pragmatycznych. W przypadku pierwszego z nich zdecydował o tym brak istniejących źródeł, zaś J.K. Steczkowski został przez Autora uznany bardziej za polityka niż działacza gospodarczego.

Książka liczy 264 strony i składa się ze wstępu, dziewięciu biografii (20–30 stron każda) oraz obszernej bibliografii. Oparta jest na licznych źródłach archiwalnych, drukowanych oraz opracowaniach pochodzących zarówno z okresu międzywojennego, jak i powstałych po wojnie. Doniosłą rolę w jej powstaniu, co zrozumiałe w przypadku biografistyki, spełniły wykorzystywane przez Autora wspomnienia i pamiętniki polityków i działaczy gospodarczych uczestniczących w życiu ekonomicznym II RP. Dzięki nim praca uzyskuje nieodzowną w takich przypadkach świeżość i zdolność pokazywania bohaterów jako żywych ludzi, a nie tylko uczestników procesów decyzyjnych odzwierciedlanych w urzędowych dokumentach. Podobną rolę odegrała często wykorzystywana w pracy prasa (codzienna oraz gospodarcza), zaś szczególnie cenna, zwłaszcza dla współczesnego czytelnika, jest wiedza pozyskana przez Autora przed kilkudziesięciami laty na podstawie kontaktów z żyjącymi jeszcze wtedy świadkami omawianych wydarzeń.

Zasadniczą część każdej z biografii zamieszczonych w książce poświęcona jest działalności poszczególnych jej bohaterów na stanowisku ministerialnym – poczynając od okoliczności powołania do rządu, poprzez posiadane kwalifikacje, programy działań, aż po przedstawienie faktycznych poczynań i ich skutków. Zdaniem Autora co najmniej kilku z prezentowanych szefów tego resortu nie posiadało odpowiedniego przygotowania do pełnienia tej newralgicznej w administracji rządowej funkcji, a spośród wszystkich omawianych w pracy ministrów skarbu w pełni uzasadnione wydają się jedynie synekury Jerzego Michalskiego, Czesława Klarnera oraz Władysława Zawadzkiego. W bardzo różnicowany sposób ocenia Autor także działalność kolejnych ministrów skarbu. Podstawowymi kryteriami są tutaj oczywiście program, jego

realizacja oraz skutki podejmowanych działań, ale ważną rolę odgrywają także uwarunkowania, w jakich kolejnym ministrom przychodziło pełnić swoją funkcję. Negatywne cenzurki otrzymali Hubert Ignacy Linde, Władysław Kucharski, Władysław Byrka, który „jako minister zaangażował się przede wszystkim w dążenie do obalenia gabinetu, którego był członkiem” (s. 26), oraz Jan Piłsudski, w stosunku do którego Autor wykazuje coś w rodzaju współczucia dla człowieka zmuszonego okolicznościami do pełnienia niechcianej funkcji (opis dymisji Piłsudskiego – „w dn. 5 września 1932 r. Jan Piłsudski zdołał «odprosić się od tego zaszczytu»” – s. 213). Zdecydowanie ambiwalentny jest stosunek piszącego do ministrowania Jerzego Michalskiego (początkowe sukcesy, ale osiągnięcia bardzo kruche i ostateczna klęska w walce z deficytem i inflacją), Ignacego Matuszewskiego, którego polityka deflacyjna była – „jak to dziś wiemy – błędna”, jednak „wówczas mogła się wydawać jedynie racjonalna” (s. 184), oraz Władysława Zawadzkiego (zauważalna sympatia Autora, przy przeważających negatywnych ocenach funkcjonowania tego znakomitego teoretyka ekonomii w roli ministra). Jako jedyny na w pełni pozytywną ocenę swojej pracy ministerialnej zasłużył, zdaniem Autora, Czesław Klarner, którego niespełna czteromiesięczną obecność w Ministerstwie Skarbu potraktował bardzo przychylnie.

Mimo że książka zawiera biografie ministrów skarbu II Rzeczypospolitej, Autor nie ograniczył się li tylko do opisu i analizy ich działalności w okresie pełnienia urzędu. Przedstawił zarówno wcześniejsze doświadczenia życiowe swych bohaterów, jak i dalsze, często dramatyczne koleje życia byłych już ministrów. Gabinet ministerialny był dla większości z nich apogeum kariery politycznej i często po utracie stanowiska tracili także swą pozycję w życiu społeczno-politycznym, a losy większości bohaterów niniejszej książki „nie były na ogół specjalnie szczęśliwe” (s. 8). Wyjątkowe w tym otoczeniu były jedynie późniejsze kariery tych spośród ministrów (Józef Englich, Czesław Klarner), którzy wywodzili się ze środowisk gospodarczych, jednak większość bohaterów prof. Landaua to ludzie sfrustrowani, często nieszczęśliwi, mający poczucie niedowartościowania, a nawet własnej klęski. Niewiele by się pewnie Autor pomylił, gdyby swą pracę zatytułował „Nieszczęśliwi ministrowie skarbu Drugiej Rzeczypospolitej”. Mimo to jednak, a może właśnie także i dlatego książka jest niezmiernie interesującym przykładem literatury biografistycznej. Napisana została żywym, wartkim językiem, czyta się ją z przyjemnością, a wiele ciekawostek, anegdot oraz informacji pochodzących od bezpośrednich

świadków wydarzeń ocenę tę jeszcze wzmacnia. Autor nie broni się przed wystawianiem osobistych cenzurek poszczególnym ministrom skarbu (wyraźnie sygnalizuje swą sympatię do Władysława Zawadzkiego czy Czesława Klarnera, ale także niechęć wobec Władysława Byrki czy Huberta I. Lindego), co wcale nie stoi w opozycji do wysokiego poziomu obiektywizmu narracji. Najlepszym tego przykładem jest biografia Ignacego Matuszewskiego, który tradycyjnie już potępiany w literaturze, nie tylko tej o proveniencji PRL-owskiej, za politykę gospodarczą prowadzoną w pierwszych latach Wielkiego Kryzysu, uzyskuje w nowej pracy Landaua właściwą ocenę swej działalności. Także wyważone biografie Jana Piłsudskiego, Józefa Englicha czy Władysława Kucharskiego świadczą o wyraźnej determinacji Autora do maksymalnego zobiektywizowania prezentowanych treści.

Mimo pewnych niedoskonałości edytorskich (błędna numeracja przypisów na stronach 34–42) praca Zbigniewa Landaua to znakomity przykład tego, jak można dobrze, a zarazem interesująco pisać o trudnych skądinąd problemach historii i polityki gospodarczej. Jej wartość naukową zdecydowanie podnosi znakomity i niepodważalny warsztat badawczy Autora oraz wspomniany już obszerny wykaz źródeł i literatury. Książka, chociaż w części jest tylko odświeżeniem dawnych tekstów Autora, stanowi zatem bardzo dobre źródło wiedzy na temat polityki skarbowej przedwojennego państwa polskiego i może być ciekawym materiałem poznawczym zarówno dla zajmujących się dziejami gospodarczymi naukowców, jak i studentów kierunków historycznych, politologicznych, a nawet ekonomicznych. Tym bardziej że w ciągu ostatnich trzech dekad nie powstało, jak słusznie skonstatował Autor we wstępie, zbyt wiele wartościowych prac na temat skarbowości i finansów międzywojennej Polski.